

**POPULÁRNĚ
VZDĚLÁVACÍ KNIHOVNA**
Vychází nejméně čtyřikrát za rok
Řídí dr. Alfred Fuchs
SWAZEK II.

JOSEF HRONEK:

**KNĚZ
V ČESKÉM NÁRODNÍM
OBROZENÍ**

1924

Tiskem a nákladem
Československé akc. tiskárny v Praze II.,
Spálená ulice čis. 15.

Cena 4 Kč

**Populárně
vzdělávací knihovna
(dříve „Vševěd“)**

přináší nejméně čtyřikrát do roka
krátká populární pojednání ze
všech oborů vědy se zvláštním
zřetelem k praktickému životu a
k časovým otázkám společenským.

Dosud vyšlo:

- I. svazek: *Dr. A. Fuchs, Novinář.*
36 stran. Cena Kč 3'50.

Pro nejbližší dobu chystáme:

Účelnost v přírodě.
Smysl českých dějin.
Soukromé vlastnictví.
Nakažlivé choroby.
Sjednocení církví.

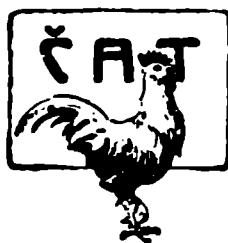
POPULÁRNĚ VZDĚLÁVACÍ KNIHOVNA

Vychází nejméně čtyřikráte za rok. — Řídí dr. Alfred Fuchs.

SVAZEK II.

J O S E F H R O N E K :

**KNĚZ
V ČESKÉM NÁRODNÍM
OBROZENÍ.**

1924

Tiskem a nákladem Československé akciové
tiskárny v Praze II, Spálená ulice číslo 15.

Motto:

›Známa věc jest, že naše duchovenstvo katolické bylo vždycky nejhlavnější silou českého vlastenectví, ba může se zrovna říci bez pochybnosti, že vlastně duchovenstvo katolické bylo počátkem a zakladatelem celého našeho vlastenectví.«

*K. Havlíček Borovský:
Epištoly kutnohorské, XXIV.*

›Katolictví je s našim obrozením spojeno velmi intimně . . . Katolické nebe klene se nad celou poesíí té doby a buditelé kněží ozářili český verš leskem katolického oltáře.«

*Ferdinand Peroutka:
Jací jsme, str. 111.*

I. Úpadek vzdělanosti českého národa v XVIII. století.

V druhé polovici XVIII. století bylo v Čechách smutno. Národ český byl utištěn a pokořen nejen politicky, ale i hospodářsky a národně. Nebylo škol, nebylo knih, ba ani kněží nebyl dostatek. I v rodinách zámožných měšťanů, poněvadž nebylo dostatek dobrých učitelů, nenaučily se děti ani čísti a psát. Národ český hynul duševně. Jazyk český klesal v opovržení, pustl a divočel a na jeho místo nastoupila němčina. Šlechta a měšťanstvo vidouce svůj prospěch i svou pýchu v dokonalém a rychlém poněmčení, dívali se s pohrdáním a nenávisť na vše, co bylo české. Vědomí národní samostatnosti takřka vymizelo právě tak, jak vysychala láska k vlasti v srdcích. Z celého národa zbyl jen trýzněný, robotný lid, který nebyl si ani jist životem a kromě Boha neměl ke komu se utíkat o pomoc. Nelítostné vykořisťování se strany vrchnosti, která rozmařile žila ve svých vídeňských palácích a na svá panství přicházela jen na hony nebo pro peníze, které vrchnostenské úřednictvo bezohledně vydíralo na poddaných a ohromné daně, jež pohlcoval habsburkský imperialismus, z nichž tři čtvrtiny spadaly na rolnictvo, naplňovaly obyvatelstvo zoufalstvím, z něhož nebylo jiného východu, leč tupá, ztrnulá resignace*). Hluboký, zoufalý žal lká v teskných písních, jimiž si odlehčoval ve své bídě trýzněný stav selský. Tato troska národa, fysicky zmožená, duševně zanedbaná, odříznutá od své minulosti, bez chuti k životu a bez naděje v lepší budoucnost, představovala národ jen tím, že nezapomněla česky. Když pak doba teresiánská, usilujíc o státní jednotu i po stránce národnostní, po-

*) Sytými barvami líčí smutný obraz utrpení, kromě jiných, na př. J. Herben v románě *Do třetího i čtvrtého pokolení*. V Praze 1919.

kusila se o germanisaci nejširších vrstev lidových pomocí školství obecného (1774), osud národa českého zdál se býti zpečetěn. (Ertl-Vlček.)

Rozumíme takto vzrušené vroucnosti hrstky věrných českých lidí, kteří své úzkosti vyvrcholují prosbou k sv. Václavu: »N e d e j z a h y n o u t i n á m i b u d o u c í m!«. Rozumíme takto nedůvěře a těžkým pochybnostem prvních buditelů národa českého, kteří se obávali, že za padesát let nikdo neuslyší v Praze slova českého, že nadchází doba, o níž pověděl Eneáš Silvius, »ž e n ě k d y n a m o s t ě p r a ž s k é m Č e c h j a z y k e m č e s k ý m m l u v í c í t a k v z á c n ý m b u d e, j a k o j e l e n s e z l a t ý m a p a r o h a m a.«

A přece zdravý, silný organismus národní nezahynul v těch těžkých dobách, neboť tou dobou nastával již příznivý obrat k lepšímu, z něhož pak se vyvinulo celé národní obrození ve veškerých směrech duševního života. Všeobecný proud ideový ze západní Evropy zásáhl i k nám. Obrat ten uspíšen byl násilností Josefa II. (1780 až 1790), kterou bezohledně novým ideámrazil v Rakousku cestu. Pro něj nerozhodovala vlastní síla těchto idejí, nýbrž moc politická, proto nové hnutí v Čechách projevilo se více svými škodlivými důsledky, nežli svým blahodárným způsobem. Ale i tak ukázalo se, že »č a s v š e m ě n í, i č a s y: k v í t ě z s t v í ž e ť v e d e p r a v d a!«

II. Osvícenství, josefinismus a jeho stíny. Věk osmnáctý byl věkem kritické skepse a náboženské tolerance, věkem světoobčanského filantropismu; hlásal národohospodářské a finanční reformy za účelem obecného blahobytu. Nový názor světový, založený na rozumu (racionalismus) a osvětě (osvícenství) přinesl s sebou i k nám přeměnu názorů na stát a církev. Dítětem své doby ukázal se i Josef II. Učiniv si vzorem Francii, která se honosila *Voltaire* m a *Montesquieu* m, šel směle za příkladem *Bedřicha Pruského* a oddal se cele ideám osvícenského absolutismu a pokrokovým snahám mocně se rozšiřujícího *svobodného zednářství*, v jehož duchu pouštěl se nebojácně do oprav a bezohlednou rukou zasáhl i do vnitřního ústrojí církve, proto po něm jako typickém představiteli nové hnutí u nás nazváno **josefinismem**.

Josefa II. plně strhovala myšlenka svrchovanosti státní. Ve svých rukou soustřed'oval všechnu moc, proto nechtěl znáti historických starých práv českých a zamítl historické individuality království Českého. A tak starý samosprávný stát ustoupiti musil soustředěné monarchii absolutistické, staré zemské úřady české se vším ústrojím soudním a politickým nahradilo německé ústředí říšské. Tvrdá a neúprosná germanisace, důsledek tohoto jednotícího státního absolutismu, šířila se z úřadů centrálních do správy krajské i městské. Škola, úřad a život společenský byl pak povolným nástrojem této germanisace.

Než to není jediný hluboký stín josefinismu. Střízlivý duch císařův, rozum a praktický zřetel povyšující nad vkus a cit, neměl smyslu pro umění. Pověstný josefinský »kasárnický« sloh zůstavil smutné stopy aestetické prázdnoty a

utilitaristického sploštění. Od císaře Josefa II., kterému vůbec chyběl smysl pro kulturní hodnoty, dostávalo se rovněž velmi malé podpory vědám.

Jako neměl Josef II. porozumění pro individuální dějinný vývoj států a národů a neuznával národní osobitosti, tak nechápal i poslání církve, klada státní svrchovanost a užitek státu nad vše ostatní. Zrušil na 70 klášterů jen v Čechách, starobylé chrámy zavíral, tak na př. jen v Praze prodáno kostelů a kaplí 38,*) bohaté knihovny klášterní prodávány na vozy za babku, zbytky proslavených sbírek Rudolfových nešetrně rozebrány, umělecké památky chrámové, vysoké ceny, za nepatrný peníz rozprodány, z čehož užitek měli většinou židé. Církev tím utrpěla nesmírné škody a lidu se tím nijak nepomohlo. Před těmito činy Josefovými bledne sláva pověstného Koniáše T. J.

Ochuzená takto církvev podrobena státu, který si dovoľoval vykonávati i přímý vliv na výchovu kleru zřizováním generálních seminářů, v duchu josefinství vedených. Podle změněné přísežné formule theologové při udílení hodnosti akademické se též zavazovali, že theologii budou dávatí praktický směr, přihlížejíce k tomu, čeho dá se v lidském životě upotřebiti, čímž měly býti dokořán otevřeny dveře náboženskému subjektivismu. Dvorní dekret z 21. února 1786 šel ještě dále a nařizoval, aby se »náboženské a bohoslužebné výkony dály jazykem zemským«; později pak rozhodnuto, aby se při udílení svátostí místo latiny užívalo »jazyka národního«. Latina Josefu II. a jeho rádcům se jevila jako řeč Říma, řeč církve katolické. Josef II. ve své říši nechtěl však znáti jiného souveraina nežli sebe, proto podporoval hnutí na prospěch lidové řeči při bohoslužbách. Vydávány dvorní výnosy proti bullám papežským (Unigenitus, In coena Domini), biskupům nařizeno nezaváděti nic bez zvláštního vládního schválení, fakticky byl proveden rozkol tím, že zrušeno odvolání k Sv. Stolicí, takže sám P i u s VI. neváhal navštívit císaře Josefa II. r. 1782 ve Vídni, aby dalším příkořím vůči církvi zabránil, ale marně.

*) Srov. prof. Dr. Fr. Stejskal, Přehled církevních dějin českých. 1920.

V důsledku náboženských reforem začínají prudké útoky na náboženství, proti kněžím namířeny jsou velmi hojné brožurky, které ostrý tón nezakrývají ani v titule. Za to však význačným tvůrcům josefinství dostávalo se vyznamenání a šlechtických titulů, jako Sonnenfelsovi, Martinimu, Rieggerovi, Geblerovi a j. Některé z reforem Josefa II. narazily na rozhodný odpor lidu, na př. pohřbívání bez rakve, pouze v plátně. Celkem vůbec širší vrstvy osvícenství nijak nenadchlo. Sedláci jen v nenávisti měli vzdělanost německou, kterou představoval pán, zřízenec finanční a žid lichvářský. Dvě století, jež právě uplynula v jejich mysli, zůstavila toliko dojem hrozné ošklivosti: od bitvy bělohorské, ba od nastoupení Habsburků jméno, kterého panovníka bylo by se mohlo vrýt v paměť národa? Imaginární portrét Josefa II. jako ideál osvíceného panovníka nakreslen zednářskými vyznavači, jimž pod aegidou jeho dobře se dařilo a tak při pověstné důvěřivosti prostého lidu českého se stalo, že když onemocniv na bojišti, zemřel r. 1790 ve Vídni, dlouho nechtěl věřit, že dobrý císař Josef jest mrtev.

Z ód na něho za života jeho skládaných učiněn fakt, že Josef II. byl skutečným dobrodincem českého národa. Ale prvotní nadšení pro Josefa II. a jeho pokrokové ideje a snahy, záhy se obrátilo. V době, kdy zemi dokořán otevřel teoriím západním, neopatrnost, s jakou jich používal, pohnula muže, kteří zprvu šmahem přijali tyto nauky, aby je zkoumali zevrubněji; neodříkali se sice své víry, ale chovali jakési pochybnosti o důsledcích, jež z nich vyvodil císař, a o způsobu, jímž uskutečnil učení svých učitelů. Svědomí myslitelů, jednou vzbuzené, našlo vzácný pokyn v odporu lidu proti nové vládě. Proti ošklivé přítomnosti hledali útočiště ve vzdálené minulosti. Unavené duše hledaly a nalézaly uklidnění v náboženství, které nese na sobě znak všeobecné tolerance a odvádí od dogmatických sporů. Sv. J a n N e p o m u c k ý a sv. V á c l a v je stejně ctěn jako mistr J a n H u s. Hnutí husitské se Ž i ž k o u bylo slavným odkazem národním, jehož důsledky náboženské a historické byly úplně přezírány. Vše to cílí jediným směrem, zda nezazní nikdy hodina pomsty proti Němci, cizinci, věčnému nepříteli?

Z toho vidno, že naše obrození mělo čistě obsah národně-politický, proto nutno odmítnouti, že reformační tradice udržela se u nás pod bělohorským popelem až do počátku minulého století a že našim buditelům stačilo prostě na ni navázati jako na cosi živého a všeobecně známého.

Obrození nebylo vedeno myšlenkami reformace náboženské, nýbrž horoucností vlasteneckou. Do služeb myšlenky národní kladeny i postavy náboženské. Celá literatura je tehdy plna oslavy národa a vlastenectví a jiné myšlenky našich buditelů nebyly velké ani četné, jak uvádí Peroutka, dokládaje: Katolické nebe klene se nad celou poesii té doby, a buditelé-kněží ozářili český verš leskem katolického oltáře. Katolictví je naším obrozením spojeným velmi intimně. Český národ velmi dávno přestal pojímat katolicismus jako mŕu, která na něm sedí, a naopak kolem počátku století devatenáctého, kdy se počal probouzeti, cítil katolicismus jako náboženství sladké a půvabné, v jehož náručí je možno dobře žíti. Nedovedu si vzpomenouti na některého z buditelů — praví Peroutka — který by byl býval schopen pocítiti živé porozumění pro formulku, že katolicismus jest popel a protestantismus oheň. V té době bylo katolictví živým náboženstvím v této zemi. Bylo tudíž všecko racionalisticko-romantické ovzduší obrozené na hony vzdáleno ovzduší náboženské reformace*).

*) Ferd. Peroutka: Jací jsme. Praha 1924.

III. Národně buditelský apoštolát kněží. Jednotná administrace úřední, výhradně německy vedená, vytlačila úplně češtinu, a ta ustoupila cele z veřejného a městského života do prostých vísek s bílými kostelíčky, v nichž nebojácně s kazatelny zaznívala a při oběti Nejsvětější hlaholila, ač Josef II. předepsal i kázání německá a německé pobožnosti. A že až sem nevniklo úsilí germanisační, které žádného opatření nepromeškalo, aby úplné poněmčení lidu provedlo, je z á s l u h o u k n ě ž í v l a s t e n c ů, nadšených buditelů národa.

Kněží to byli, nad jejichž znakem sv. Kříže, ani na okamžik nepřestala zářiti životní hesla: l á s k a k b l i ž n í m u a k v l a s t i, kteří takto zmátli mechanické výpočty vládní a vzkřísili české sebevědomí, nepřízní dob udušené, zjednali opovržené řeči vážnosti a platnosti v životě společenském a povznesli zanedbanou literaturu, šířili vědomí slovanské a probouzeli tak v celé oblasti české vyšší vrstvy i zástupy lidové k obraně vlastního národního života.

Tím vlastenecké kněžstvo jako vzácný pracovník v zájmu lidskosti a vzdělanosti v nejtěžších dobách pro národ z lidu vyšedši a proň v jeho službách takřka se ztrávivši, zasluhuje přední místo mezi nejlepšími syny národa.

Otevíráme knihu dějin jazyka a písemnictví českého a radostně nás rozechvívá ovzduší za ranních červánků našeho obrození, kdy celá, nevelká sice literární obec česká cítí se jako jedna rodina v zátiší klášterním nebo pod hostinnou střechou farních domů Puchmajerů, Nejedlých a Zieglerův.

Č e s k é v l í d n é f a r y k n ě ž í b u d i t e l ů mohou se honositi, že vítaly ve zdech svých veškeré české spisovatele. A historie nemůže popříti fakta a pravdy, že české vlaste-

necké kněžstvo vedlo národně buditeleský a poštovní, budilo národ v široké své základně lidové a bylo hlavním sloupem literatury obrozené. Lid neodcizený kněžstvu bezpečně a takřka bez výhrady poddával se svým duchovním vůdcům, čímž obrození národa zajištěno.

Národ náš, když zasvitly mu první červánky, věštící nový život, novou budoucnost, chabý, zmalátnělý kmet, schopný už jen trpěti, — jak dí Fr. Bílý, — obrodil se v jarého mládce svěží mízy. Ale bylo také třeba síly a lásky, která hory přenáší, aby se neodstrašil od úkolu, který jej očekával. Minulost česká byla zasypána rumem zapomenutí, zanesena kalem lží, přítomnost kormoutila nuzností. Nastala potřeba takřka vykopati ze ssutin tuto minulost a očištěnou vyvézti ji znovu na světlo, oživit její pamět, znovu navázati přetrženou spojitost s dobou přítomnou.

K obřímú tomu úkolu — doznává týž autor — Prozřetelnost poslala národu muže zvláště vyvolené, bohatýry ducha i srdce, vědění a práce. Ti pak ponořili se do tůně časů dávnych a vynesli z ní poklady ducha, jimiž odstrkovaný národ český mohl se postaviti po bok ostatním národům kulturním. Jazyk pak, jakožto nejvzácnější pojídlo duchů a nejdražší odkaz předků, těšil se zvláštní péči, ale také jí byl potřeben; neboť jemu nerozum času a lidí málem by byl podřal životní síly. Nešlo však pouze o to, probuditi vzdělance, nýbrž stejnou měrou získati pro národní věc lidové vrstvy, proto provází naukovou činnost horlivé úsilí popularisační a lidov ýchovné. By lidoví čtenáři mohli čítati správný a jadrný jazyk, vydávány pro ně památky staršího písemnictví českého a spisovány vlastenecké kroniky.

A této práce v obojím směru: o ž i v o v á n í m m i n u l o s t i a o č i s t o u j a z y k a, ujímá se duchovenstvo řádové. Z klášterů vycházejí první pracovníci o velkolepém obrození národa zvláštní shodou okolností v době, kdy řady nejvíce utrpěly. Mnozí členové řádů, jako by tušili brzký skon svých klášterů, projevují ve svém zátiší neobyčejnou píli a osvědčují v nich za jedinou generaci činnost, jakou nevyvíjela dříve celá století.

IV. Začátky novodobého písemnictví českého. Poznali jsme již, že půda, z níž vyrůstalo písemnictví české v letech šedesátých až osmdesátých XVIII. stol., byla nadmíru nepříznivá. Ani vlastní myšlenkový základ josefinismu k významu literárnímu se nepovznesl, zračí se v něm více nervosní chvat reforem Josefa II., nežli vlastní literární čin. Národně kulturního významu dobyly si vědecké práce, o něž josefinismus neměl zásluhy žádné.

Aby probuzeno bylo národní vědomí, obrácena především pozornost k studiu jazyka a dějin. Nebyla to práce snadná, neboť zpřítomňující si zaujetí vůči všemu českému ve vyšších kruzích a celkem trpné chování se lidu k obrodným snahám, chápeme, že první úsilí buditelů směřovalo k tomu, aby vržen byl paprsek světla do dějin národních, zakalených úmyslnými nepravdami. Proto vydávána byla díla historická, která, ač neseptána jazykem českým, mocně působila k probuzení národního citění. Slavná *Balbínova Obrana jazyka českého* (Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemica), neveliká knížka, vydána teprve sto let po jejím sepsání r. 1775 Pelclem, pro niž vydavatel vsazen do žaláře na několik dní a celý náklad zkonfiskován. Na Balbínovi pravidelně založeny byly různé obrany národní, které v této době vznikaly.

Dějezpytné bádání zahajují řeholníci Peter, Ziegelbauer, Pubička, Dobner, Voigt, Steinbach, Ungar, Cornova, Dlabáč, Durych.

Studiu historickému podle kritičtějších požadavků cestu razí Jos. Peter, pozdější opat rajhradský (1708—1764) a Magdonald Ziegelbauer (1689—1750). Oběma ta-

nulo na mysli veliké dílo »*Scriptores rerum Bohemicae et Moravicae*« a *Diplomatář*.

Než úsilovné práci jejich nepodařilo se překonati nesmírné překážky. Palacký charakterisuje jejich práci, praví: »Zdá se, že zvláštní osud vládne nad českými dějinami, že právě nejlepší díla o nich zůstávají, buď nedokončena, nebo ani se nedostávají na světlo.«

Piter vychoval si velmi nadaného žáka, kterým u nás na veřejnost pronikl novověký osvěžující proud v historickém bádání, byl jím piarista *Gelasius Dobner*.

Dobner (1719—1790) byl nejslavnější dějepisec český v XVIII. stol., který zasloužil si čestného názvu »*otce kritického dějepytu českého*«. Od r. 1762—1786 vycházelo nejproslulejší jeho dílo »*Venceslai Hageka Liboczan Annales Bohemorum*« v šesti objemných svazcích. Dobner »*odkryv nesprávnost, lhání konec učinil*« podobnému způsobu kronikářského psaní, jakým smutně proslul Václav Hájek z Libočan, jehož práci podrobil pronikavému rozboru. Kritické poznámky Dobnerovy usvědčují Hájka jako velikého škůdce dějinné pravdy. Práce Dobnerovy padly na dobrou půdu u mladší generace. Dobner representuje u nás nový typ učence a úcta k zakladateli vědecké kritiky — praví o něm nejnovější zkoumatel Dobnerův prof. Šimák, — vzrůstá v obdiv, prohlížíme-li jeho pozůstalost vědeckou, dosud neznámou, shledáváme-li, co vykonal se uchystal jediný tento muž. Folianty tisíců listin a více než sto pramenů, některých takřka k tisku upravených, odpočívají tu v stoletém prachu zmařeného úsilí, poněvadž dělníka na vinici Páně překvapila smrt.

Mladý Dobrovský radostně volá, že díla p. exprovinciála Dobnera jsou naše a všech milovníků českých dějin, právě *Κερας Αμάλθειας* (roh Amaltheie = hojnosti).

K Dobnerovi druží se člen téhož řádu Mikuláš *Adaukt Voigt* (1733—1787), kterému se dostalo právem názvu »*otce českého numismatiky*«. Pilný a důkladný pracovník v tomto oboru položil základ českému mincovnictví. Po vzoru Montesquieově proti germanisaci a centralisaci psal o duchu českých zákonů.

Jiný piarista Jan Schaler (1738—1809) pěstoval domácí místopis a vydal rozsáhlé dílo o 16 svazcích: »Topografie království českého«, k němuž připojil ještě čtyřsvazkový popis hlavního města Prahy.

Proslulé dílo Balbínovo »Učené Čechy«, pilně se studuje, ba chystají se najednou dva pracovníci rukopisné dílo Balbínovo vydati tiskem. Byl to augustinián P. Candida a S. Theresia, ale předešel ho prvním svazkem K. R. Ungar (1743—1807).

Zmínky zasluhují profesori dějepisu jesuité Fr. Pubička, jenž napsal několiksvazkové »Chronologické dějiny Čech« a Ignác Cornova, autor drobnějších spisů o kulturních dějinách naší vlasti.

Se jménem premonstráta strahovského K. R. Ungara úzce spojeny jsou dějiny předního ústavu českého, universitní knihovny. Knihovní toto ústředí založil a vybudoval r. 1777 ze sloučených knihoven klášterních, kolejních a bibliotéky Karolinské a Klementinské. Když vzácné poklady rukopisů a prvotisků z rušených právě klášterů za vlády Josefa II. ocitly se v pravém slova smyslu pod stoupou, s ohromnou prací, s nasazením zdraví zachraňoval je Ungar, získav si takto nesmírných zásluh, které teprve naše doba oceňuje. V něm spojen věhlas ducha s pracovitostí těla tou měrou, že nevíme, čemu se diviti více, důmyslu či oné vytrvalosti manipulační, která dovedla překládati a vyrovnávati vrchy nesnází. Ungar s jediným úředníkem za několik let prohlédl přes 100.000 knih. (Hanuš.)

V knihovnictví nemenších zásluh získal si, zejména o knihovnu strahovskou její bibliotekář Jan Bohumír Dlabač (1758—1820), jenž zároveň první sbíral materiál k dějinám umění, který vydal v přehledném třísvazkovém slovníku. Mnohé velmi cenné rukopisy, zašantročené ze zrušených klášterů židovským antikvářům, láskyplnou svou snahou zachránil. V posmrtné vzpomínce vzdává mu jeho opat, Němec Benedikt Pfeifer, nadšenou chválu, pravě, že česká vlast v něm ztratila vděčného syna, jenž mateřskou řeč a dějiny vlasti celým nitrem miloval a za jednoho z klasických spisovatelů českých může býti poklá-

dán; proto mohou mu býti leckteré chyby v německých spisích jeho s pravou humanitou odpuštěny. Jaké to výmluvné svědectví se strany německé pro Dlabače, buditele národa, historického spisovatele a horlivého knihovníka.

Osobou, kolem níž veškero hnutí myšlenkové a vědecké v tomto období se soustřeďuje, jest obdivovaný abbé J o s e f D o b r o v s k ý (1753—1829), p a t r i a r c h a č e s k é h o p í s e m n i c t v í, člen řádu jezuitského, po jehož zrušení, r. 1773, byl jako stálý host v různých domech šlechtických. Jeho duch obsáhl skoro všechny směry učeného bádání za jeho doby, podržel si nejpřednější místo po celý život svůj, ba i v generacích následujících doma i v široké oblasti národů slovanských. Veliké působení Dobrovského v hlavních rysech pěkně zachytil Hormayer: Co Dobrovský vykonal pro slovanskou řeč a literaturu, v nichž od nejdálnějšího Ruska až k Slovincům v Krajině byl uznáván zákonodárcem, co vykonal, aby nádherné dějiny starých Čech očistil od bezpočetných bájí, a aby také mezi Slovany zbudoval vzor kritiky Schlözesovsky bystré, co prokázal pražské Společnosti Náuk a tamějšímu Museum, čím se zasloužil o oživení pravého smyslu pro starou velikost a důstojnost Čech a pro zbytky — příliš dlouho zapomínané — jejich literatury a umění většinou široko daleko ctěných; jaké prameny orlí jeho zrak objevil a vydal..., jak nezištně a neúnavně pěstoval pučící talenty a jakou péči vedl s mladickou silou o každý ctihodný vědecký podnik, to vše žije ve vděčném uznání vrstevníkův a bude stále žíti v paměti pozdních vnuků.

Ve svých Dějinách českého jazyka a písemnictví, o němž dlouho pochyboval, že oživne, připojil podnes zajímavou báseň seniora kapitoly staroboleslavské F. Knoblocha: »V ý s t r a h a n a h á n c e j a z y k a č e s k é h o«. Svým dvoudílným Slovníkem německo-českým a obšírnou Učebnicí jazyka českého nahradil do značné míry nedostatek českých škol dospívající inteligenci. S knězem Ant. Pišlelým vydal Sbírku českých přísloví.

Jazykozpytné práce Dobrovského vrcholí v epochálních Základech jazyka staroslovanského, které se

staly základem dalšího studia slovanského jazykozpytu. Dobrovský také první ukázal, že se má v češtině básniti prosodii přízvuknou nikoli časoměrnou. Zasluhou Dobrovského je, že Palackého uvedl na dráhu vědeckou a seznámiv ho s domem hr. Šternberka, uvedl tím do života českého.

Vším právem tudíž řekl prof. Hanuš při slavnostním zahájení přednášek na filosofické fakultě bratislavské, mluvě o Dobrovském a Slovensku: Dobrovský byl největší z našich starších buditelů, ba — pravím to s dobrou rozvahou — největší náš vědecký duch, epochální historický zjev, jehož význam a vliv zasahal daleko za jeho dobu i za hranice české. Kdežto gloriola jiných našich buditelů a učenců často pobledá ve světle nového bádání, Dobrovskému tím hlouběji se koříme jako člověku, Čechu, Slovanu a zvláště učenci, čím důkladněji jej poznáváme.

»Slavica qua patet terra non ignorat« — hlásá významně nápis na jeho pomníku na brněnském hřbitově. Ba pověst Dobrovského záhy pronikla i za širé končiny slovanských zemí, do Uher, Dánska, Švédska a zvláště do Německa, jehož největší duchové, Goethe, Pertz, Jakub Grimm, Humboldt a j. byli jeho ctiteli a korespondenty.

A podobně význam a vliv Dobrovského působil daleko za hranice jeho doby. Dobrovský stavěl opravdu pro věky. Základy, jež budoval pro filologii, historii a literární historii českou i pro slavistiku, jejímž jest tvůrcem, (patriarcha slavistiky!), unesly a posud nesou stavbu všech pozdějších generací. Největší slavista našich dnů, Vatroslav Jagić, vděčně a krásně to dokumentoval ve své Istorii slavjanskoj filologii (Petrohrad 1910 str. 1 a 100—137*).

Předchůdcem slavistiky ještě před Dobrovským je člen pavlánského řádu V á c l a v F o r t u n á t D u r y c h (1735 až 1802), jehož ke studiím slovanským přivedlo zkoumání Písma sv. Bez slavisty Durycha nebylo by též slavisty Dobrovského. Durych je průkopníkem této nové vědy a dávno před Šafaříkem hájí starobylé kultury slovanské a vypisuje její počátky u rozličných větví slovanských. Jako zanícený

*) Prof. dr. J. Hanuš, Dobrovský a Slovensko. V Bratislavě 1924 str. 2.

vlastenec, byl horlivým čtenářem Balbína. Durych slynul nevšední znalostí jazyků nejen klassických a slovanských, ale i východních, zvláště arabštiny a hebrejštiny, od něho vychází první uvědomělý podnět povznésti spisovný jazyk český. Durych zřejmě se vynasnažuje ukázati, že řeč slovan-ská, zvláště pak česká honositi se může všemi přednostmi, které se příkládají jazykům klassickým, a že Slované a jme-novitě Čechové byli národ, který ušlechtilou povahou a oso-bitou kulturou se vykázať může. Prvním svazkem latinsky psaného díla Durychova *B i b l i o t h e c a S l a v i c a* (1795) chvěje se jeho tichá láska k rodu a jazyku českému, který zůstal jediný z celé zamýšlené »Knihovny slovanské«. Již Durychovo překřtění vlastenecké Vlastimil, ukazuje kterak smýšlením i cítěním byl opravdovým vlastencem.

Jemu a Frant. Faustýnu Procházkovi svě-řeno bylo arcibiskupem Antonínem P ř í c h o v s k ý m z P ř í c h o v i c vydání nové české bible, jejíž 1000 exemplářů k nařízení Marie Terezie mezi lid rozdáno bylo. Překladem Písma sv. se neobyčejně zasloužili o řeč českou, a nebyla to práce lehká. Procházka znovu vydal Bibli českou r. 1804, sám ještě více zdokonaliv překlad. Mluva Procházkova je zvláště vytríbená, pečlivá a přesná. Dobře prostudoval po-vahu a vlastnosti jazyka českého, znal' dobře řeč předků, neboť horlivě vydával staročeské tisky a byl ve své době vůbec vedle Dobrovského nejlepším znatelem češtiny.

Novým překladem Písma sv. vykonán opět veliký díl práce probuzenské v rozvoji českého písemnictví, neboť Pís-mo sv. stalo se tak nejpřístupnější knihou, která přispívala k dalšímu probuzení. Procházka, který »z lásky vlastenecké a pro obecné dobro svých milých krajanů« podal v nové době českému lidu do rukou zase bibli, psanou jazykem ryzím a spisovným, získal si nesmírných zásluh.

Ž á d n á k n i h a, — případně praví Fr. Bílý, — po všechny časy, od pokřesťanění našeho ná-roda, nebyla u nás tak vážena a rozšířena i čtena jako P í s m o s v. A není divu, že Čechové k této knize knih tak přilnuli. Ona nám první rozžehla světlo vzdě-lanosti a její učení zachránilo nás od osudů Polabanů půso-

bením sv. Cyrila a Methoděje. Bible naše otce sílila v těžkém utrpení a nedávala jim poklesnouti, poskytujíc živý pramen útěchy v mohutné velebnosti dějů starozákonních, jejich osudům tak podobných, a v božské síle a utrpení Kristově.

A nyní opět přichází bible do českých chýší a rodin, kde už dávno byla vzácným hostem, probouzí v tisícerych myslích ducha českého.

K vzácným postavám ušlechtilých buditelů patří profesori-jesuité Jos. S t e p l i n g († 1778), Jan T e s á n e k († 1788), Antonín S t r n a d († 1799), zejména pak Stanislav V y d r a (1741—1804). Co zvláště při tomto učenci-vlastenci nutno připomenouti, že Vydra i po zrušení řádu jesuitského zůstal přísným knězem katolickým a řád svůj ve velké úctě a lásce měl, třeba nesměl nositi více roucha řeholního. Za 30 let svého působení jako profesor neznal jiného, než své »jediné miláčky«, »dimidium animae«, »gaudium et coronam vitae« — své studenty, kteří k němu lnuli s takovou oddaností, láskou a úctou, jako k žádnému jinému. Vydra jako upřímný vlastenec, když v těžkých dobách začali mnozí pochybovati, že národ náš a jazyk český neoživne, pevně doufal a posluchačům svým slavně hlásal, »že ani sami sv. dědicové čeští toho nedopustí, aby náš j a z y k s v a t o v á c l a v s k ý měl zaniknouti a jazykem cizím vytištěn býti, ale že se obnoví, oživne a rozšíří, jak to bývalo za otce vlasti české, za císaře Karla IV. slavné a svaté paměti a za Rudolfa II., kdy jazyk náš slavil svůj věk zlatý.« Vydra byl vpravdě »dobrý, jakž jich málo v světě, člověk, pěstoun, kněz a Čech,« jak o něm v elegii napsal jeho žák J. Jungmann. Do posledních let svého života, ač nakonec osleplý, neustával pracovati pro drahý národ český*).

Těmito muži vzbuzen takový zájem a nadšení pro práci na poli historickém a za očistu jazyka, že učené společnosti nestačily jejich práce vyslychati a tehdejší tiskařské lisy nedostačovaly jejich píli. A kolik materiálu bylo nasbíráno od těchto učenců, na př. jen k slovníku! Žasneme, co vše k svému dílu pročetli, co se nasbírali mrtvého i živého pokladu jazy-

*) Srov. Jiráskův obraz z dob našeho národního probuzení, F. L. V ě k a, v němž vypravuje též o Vydrovi.

kového. Jaký krásný to doklad života té doby v našich klášteřích benediktinů, jesuitů, pavlánů, piaristů, augustiniánů, praemonstrátů. Úsilím těchto kněží otevřen správný pohled v minulost českou a zároveň vývoj jazyka českého dostal pevný základ. Jakkoli práci tuto podnikali vedle uvedených ještě jiní, duší všech byli Dobner a Dobrovský, kteří udávají směr dalším pracovníkům. Ti pak začali českou vědu nejen psát, nýbrž i t v o ř i t i a výsledky společné práce přivodily netušený rozvoj jazyka i písemnictví českého. (Hanuš.)

V. První novočeská škola básnická. Mladší vrstevníci patriarchy českého písemnictva Dobrovského snažili se získati široké vrstvy českému sebevědomí poesii a prostou národní literaturou.

První pokusy básnictví novočeského ohlašovala *d r u ž i n a d r a V á c l a v a T h á m a*. Šlo jí o to, aby ukázala, jak se kdysi v Čechách básnilo a že lze ještě skutečně po česku básniti. Z básníků kolem Tháma sdružených, nejvýznačnější jest praemonstrát *J a n B o h u m í r D l a b a č*, jenž vyloudil zborcené harfě české tón, dávná desetiletí již neslýchaný. Jeho verše, abstrahujeme-li od nehotovosti jazyka, mají posvěcení básnické a jsou prvními českými verši novodobými. Vedle něho dlužno uvéstí též kněze *V. S t a c h a*.

Knížka, která přinesla naší poesii jaro, jest pražského pastoralisty *Antonína Jaroslava Puchmajera* »*S e b r á n í b á s n í a z p ě v ů*«, která vyšla r. 1795. Platí o tomto almanachu básníkovo slovo, později napsané: »Fialky naše jsou skrovné květinky; ale fialky, podlešťky, a těm podobné drobné Flořiny dcery jsou přece zvěstovatelky jara«, a vydavatel stal se tak zakladatelem první novočeské školy básnické.

Antonín Jaroslav Puchmajer (1769—1820) si vybral stav duchovní nejen aby se zavděčil rodičům, ale též z lásky k literatuře. Spisovatelský jeho ideál podporovalo přirozené nadání jazykové; ještě jako student dobře se naučil latinsky, německy, francouzsky, španělsky, rusky a polsky, a probuzen jsa jednou k vědomí národnímu, s houževnatou vytrvalostí, sobě vlastní, zabral se do studia řeči mateřské pro praxi básnickou, později pro zkoumání vědecké.

K národnímu vědomí přiveden byl Š e b e s t i á n e m H n ě v k o v s k ý m (1770—1848). Sedávali totiž vedle sebe v pražské knihovně universitní a horlivě každý o svém pracovali. Hněvkovskému však, který též pilně italštinou se zabýval, bylo nápadno, jaké to soused pořád čte cizojazyčné knihy. I optal se ho kteréhosi dne r. 1791 na to, a Puchmajer mu ukázal španělský román, jež překládal do němčiny pro jistého pražského knihkupce. Navzájem zase Puchmajer nahlédl do starožitné knihy, kterou se druh jeho obíral a vida, že jest česká (byla to Kronika Eneáše Silvia, přeložená Mikulášem Konáčem z Hodištkova) netajil se podivením, kterak pražský student může mařiti čas čtením takových starých věcí a dodal posměšně, nechce-li naposled býti českým spisovatelem. Hněvkovský Puchmajerovi odvětil, že on zase nosí dříví do lesa, chtě býti spisovatelem německým, kdežto česká vlast by mu byla vděčna i za menší podnik — a následek hovoru byl, že Puchmajer vrácen národu, z něhož vzešel, zvláště když mu zmíněný knihkupec pojednou odepřel vydati i honorovati jeho překlad. Hněvkovský, vykládaje o tomto převratě Puchmajerově, říkal pyšně: »Němec by řekl, že jsem mu nasadil blechu do ucha, ale uvázla tam a nedala pokoje.« (Frant. Bílý.)

Od té doby přátelství obou čím dál pevněji se utužovalo, zvláště když se společnost z posluchačů universitních každý čtvrtek scházela u Hněvkovského. Tam jednávali o tom, jak nejlépe prospěti domácímu písemnictví. Puchmajer záhy objevil se mezi nimi nejčilejším a nejbystřejším. Na dráhu spisovatelskou také velmi svědomitě se připravoval, vytrvale sedal v knihovně universitní jako student, krom společných povinností neustále vězel v studovně seminární jako bohoslovec a »do kněh zabraného« i při jídle spatřovali jej později osadníci jeho jako faráře.

Jeho f a r a v R a d n i c í c h u Plzně stala se útočištěm nejen spisovatelů, ale kulturním ohniskem celého kraje a sídlem prvního spolku čtenářského (1818), podniku to na tehdejší poměry neobyčejného a na široké základně zbudovaného.

Slovesný cíl Ant. Jar. Puchmajera nesl se vysoko: chtěl

dáti vnitřnímu ústrojí českého verše pevný umělecký podklad přirozený, poetiku českou snažil se rozšířiti na všechny obvyklé druhy básnické a do družiny své úsilovně zabráti všechny příslušníky národa našeho, tedy i Moravu a Slovensko. Účelu toho skutečně dosáhl (J. Vlček).

Teprve puchmírovská družina mohla se řídit pravidly prosodické teorie Dobrovského a Puchmajer vděčně připomíná Dobrovského jako »nesmrtelného vypatratele přízvuku, jemuž řeč naše své vzkříšení a tím samým základ svého nyníjšího prokvítání a naději budoucí záře povinna jest.«

Farář Puchmajer byl první, který pochopil přirozený český přízvuk a jeho význam ve verši, on básnictví našemu ukázal, co je čistý, správný rytmus moderní, co zvučné, správné, poctivé české slovo. Do Puchmajera prosodie česká kulhala. Známa jsou slova Hněvkovského, která pronesl k Vojtěchu Nejedlému: »Mučím se tu něčím, co by jako české verše vypadalo; natahuju to co nejsvědomitěji dle pravidel Rosových, ale skáče mi to neustále jako po chůdách: já chci, aby to lehounce tancovalo, a hle, rozkračuje se to jako čáp . . . Tomu něco schází, ačkoliv nevím co. Mají tu býti jamby, není-li pravda? Když je hodně skandují, tedy nějak vypadají; ale když je čtu po česku, jak jsem zvyklý mluvit, tedy v nich není chodu jambického, vše skáče přes ploty a strouhy . . .«

Naproti tomu čtete nahlas básně Puchmajerovy — dí prof. Vlček — ať ódy, ať bajky, ať lehčí anakreontiku nebo žertovné písně a podíváte se, jak velká mezera jej dělí od blízkých Thamovcův a naopak, jak blízkým zdá se býti verši dnešnímu, vzdáleném na celém století. Cíle svého: dokonalosti formální, pokud možno bylo jeho věku, Puchmajer dosáhl úplně.

Jako vlastenec všemi prostředky společenskými ujímal se rodného jazyka ať na území německém nebo zněmčelém, jako na př. za kaplanování v Ktiši a v Prachaticích hned po svém vysvěcení v l. 1796—1800, ať mezi svými v Radnicích.

Jak v pravé chvíli dovedl rozezvučeti strunu vlasteneckou ukazují jeho tři zpěvy: óda na Žižku, na jazyk český a Hlas Čecha, v nichž promlouvá jeho krásná duše, upřímné srdce a národní svědomí.

»Tak již jsme klesli, světu ku posměchu, že v Čechách Čechem být se brání Čechu« — opravdu z hloubi nitra vytryskl jeho »Hlas Čecha«, který je pronikavou kritikou našeho znovuzrození — a prof. Vlček dodává — základ naší poesie politické, jež přes Antonína Marka vede přímo ke Kollárovi a odtud k Svatopluku Čechovi. To je Puchmajerova zásluha, ale ne jediná, on je skutečným básníkem, probuditelém nové naší poesie.

Jaké vážnosti požíval farář Puchmajer u současných literátů, svědčí vavřínový věnec, který mu poslal M. Z. P o l á k, básník »V z n e š e n o s t i p ř í r o d y«, jenž upletl jej z vavřínů na hrobě římského básníka Vergilia vyrostlých a poslal jej do Radnic.

Dlužno poznamenati ještě, jak básník Puchmajer jako kněz hověl modě anakreontické. Jeho básně erotické jsou opakem života. Bylť Puchmajer mužem i knězem života bezúhonného, přísně zdrženlivého, o němž nejdůvěrnější přátelé vyznávají, že po celý život byl střídmy ve všem, jediné práci až příliš oddaný. Jest to čistě papírová poesie, s níž nitro veršujícího nemělo ničeho společného, t. ř. české rokoko, které k nám přišlo z Francie přes Německo a Vídeň.

Podobně jako fara v Radnicích jiným střediskem bylo děkanství v Žebráce, které se zapsalo čestně v dějiny našeho písemnictví za děkana V o j t ě c h a N e j e d l é h o (1772 až 1844), bratra J a n a N e j e d l é h o (1776—1834), profesora řeči a literatury české při universitě pražské a Š e b e s t i a n a H n ě v k o v s k é h o (1770—1848). Všichni tři byli rodáky tamějšími. Vojtěch Nejedlý toužil se stát svému národu Tassem a Klopstockem. Rozsáhlé epeje jeho opěvují Přemysla Otakara, Vratislava, Sv. Václava a naučná báseň Karla IV.

Radostné nadšení vlastenecké zažila dobřanská fara, když tam působil J o s e f L i b o s l a v Z i e g l e r (1782 až 1846), později redaktor populárních časopisů Dobroslav a Čechoslav, horlivý rozšiřovatel literatury, jenž ve svém Tusculu záhy uvítal veškeré české spisovatele. Ziegler byl původcem vlasteneckého překřtívání jmen spisovatelských.

K družině Puchmajerově patřil kněz a učitel J o s. M i l R a u t e n k r a n c, jehož zásluhy spočívají ne tak ve veršování jako spíše v oboru českého školství.

Zásluhou těchto kněží duch český se počínal probírat z mrákot. Zůstane vždy památným Puchmajerův »H l a s v o l a j í c í h o n a p o u š t i«, vlastenecký proslov ke druhému almanachu družiny puchmírovské, nejodvážnější výkřik této doby a mužné dovolávání se práva »nad vlastenectvím a směrlostí přemnohých nevděčných Nečechů, a přistěhovanců, kteří jako vosy z hnízda se vyrojivše a po Čechách se rozhnízdivše, odevšad, i z těch nejčeštějších míst, jazyk náš vypíchnouti se snažili . .« My ubozí Čecháčkové aspoň politování jsme hodni, že jazyk náš tak zvučný a líbezný, tak vytřený a bohatý, všude se tlačí a víc a více se tratí a hyne. Ze škol, kostelů i radních domů se vyhání: ba i při společném shledání leckterý darebák, ledva několika slovům z románu a komedií německých se naučiv, již za češtinu jako za kabát svého děda se stydí a radši by oněměl, než by se přemohl slovo české z úst svých vypustiti . . My Čechové, neodrodili potomci slavných předků, kteří právě v těchto hrozných časech trůn královský prsy i životy svými zaštitit jsme spěchali, zasluhujeme, aby pro tuto tak jasně a patrně osvědčenou lásku a věrnost k vlasti a králi jazyk náš byl udržován a obhajován. Proto by měla prosba stotisíců věrných Čechů za ochranu jazyka našeho proti bezprávným nátiskům všech Nečechů pokorně býti položena k nohám královského trůnu a došla by jistě vyslyšení.«

Nebyl to hlas volající na poušti, beze slechu zanikající v širém mrtvu — jak dokládá F. Bílý, — nýbrž h l a s b u d i t e l s k ý, č i n o r o d ý, v o l a j í c í k n o v é m u ž i v o t u.

VI. Počátky novočeské prósy. Vedle básnictví jest to prósa, třebaš ještě chudičká, která probouzí lid k hlubšímu chápání národního života. Lid náš naučil se právě v povídkách čísti a správnému jazyku. Vedle zasloužilého V. M. K r a m e r i a byl to zvláště farář žďárský M a t ě j J o s e f S y c h r a (1776—1830), který uvědoměle o vzdělání lidu pečoval. V časopisech i ve zvláštních sbírkách vydával »z v l a s t n í i c i z í z a h r á d k y« vhodné spisy, aby lid, čítaje v nich se obveselil a na své starosti a trampoty zapomněl. V témž duchu pracovali jiní kněží, tak farář sedlecký J o s. M i l o s l a v R a u t e n k r a n c (1776—1818), jenž však zároveň zasloužil se též jako učitel češtiny na bohosloveckém semináři v Hradci Králové. Svoje přednášky o jazyku a literatuře české začal v listopadu 1802 úvodní řečí: »P r o č a k t e r a k d o k o n a l á č e š t i n y z n á m o s t č e s k é m u d u c h o v n í m u p a s t ý ř i p o t ř e b n a j e s t a m e z i n e j h l a v n ě j š í v l a s t n o s t i a p o v i n n o s t i s e p o č í t á.«

Nadšené a zajímavé přednášky Rautenkrancovy působily velmi dobře na mladé theology a litovati dlužno, že netrvaly dlouho, neboť Rautenkrancovi udělen jiný úřad mimo Hradec. Rautenkranc byl by se uplatnil i na poli publicistiky, kdyby nebylo tolik nepříznivých okolností. Dokladem jeho schopnosti pro tento obor jest zvláště pojednání: »P r o č b y s e m ě l o v h l a v n í c h š k o l á c h k r á l o v s t v í č e s k é h o u č i t i t a k é č e s k y a č e š t i n ě?« Farář Rautenkranc patří k těm obětavým kněžím, kteří pro českou knihu obětovali všecko, sám se předplácel nezřídkna na 10—15 exemplářů knihy nebo téhož časopisu, které pak svým osadníkům a známým rozdával. K Rautenkrancovi se druží děkan církvický J. J a v o r n i c k ý, zvláště plodný spisovatel pro mládež, dále

J. J a v ů r e k, který zčeštil světoznámý paedagogický román Fenelonův »P ř í b ě h y T e l e m a c h o v y«. Překlad Javůrkův byl zajisté záslužným, neboť Telemach i svým obsahem, i svou formou byl věcnější četbou pro českého čtenáře, než byly dosavadní rytířské a čarodějské historie.

Řada ušlechtilých postav buditelských víc a více se množí, neboť i na fakultách bohosloveckých začínalo se vykládati česky, především p a s t o r á l k a, nový to předmět, r. 1778 zavedený. V Praze profesorem pastýřského bohosloví ustanoven byl J i l j í C h l á d e k, který také sepsal příruční knihu svého oboru »P o č á t k o v é o p a t r n o s t i p a s t ý ř s k é«. Od V á c l. S t a c h a, který byl profesorem pastorálky v generálním semináři hradištském u Olomouce a později v Olomouci, vydána r. 1787 »P ř í r u č k a u č i t e l e l i d u«.

Avšak ne dlouho se těšil jazyk český z tohoto jediného útulku, kterýž mu na universitě zcela poněmčelé popřán byl. R. 1806 vyšlo nařízení, aby přednášky konány byly latincky a homiletická cvičení německy a česky.

Jací horliví zastáncové řeči a národnosti české ze semináře vycházeli, jest kromě jiných dokladem kněz F r a n t i š e k S l á m a B o j e n i c k ý (1792—1844), který nejen sám pérem o písemnictví české se zasloužil, ale všecky české podniky ze všech sil podporoval. Tak na př. naplněn radostí, že založena v Praze »M a t i c e č e s k á«, ihned k ní přistoupil a to dvakráte, ponejprv to učinil anonymně, s heslem: »P o l o l e t n í o b ě ť c h u d ě h o s y n a č e s k é v l a s t i n a o l t á ř c h u d é m a t k y, p ř i n e s e n é z e s r d c e v ě r n ě h o«, po druhé poslal jiných padesáte zlatých se svým jménem. »Oběť nejmenovaného syna chudého« dojala tehdejší vlastence nemálo, takže J. K o l l á r k poctě »syna tohoto« ve IV. zpěvu (Lethe) své »Slávy dcery« i zvláštní znělku (72) složil.

Působením Puchmajerovým získán pro českou věc premonstrát plzeňský, prof. J o s. V o j t ě c h S e d l á č e k. Sedláček velmi těžce nesl úpadek Plzně, města druhdy tak slavného, »jež nepřemohly Táboritů pluky a neschvátily Mannsfeldovy hluky,« jal se s příkladnou horlivostí pracovati k tomu, aby v obyvatelstvu vzbudil sebevědomí národní i cit

vlastenecký a přivedl je k poznání, »že se Plzeň opět k své bývalé slávě a platnosti vznese, jakmile se sprostí všeho, co jest nečeského a cizáckého.« Za tím účelem složil báseň »N a P l z e ň«, která neminula se s účinkem.

Zjednav jazyku českému volný průchod ve chrámě, škole a měšťanstvu plzeňskému, zasazoval se o zřizování spolků čtenářských. Významné bylo též jeho působení učitel-
ské, neboť vychoval řadu nadaných žáků, z nichž zejména uvésti dlužno královického faráře J. J. M a r k a, z něhož se stal první zdárný vzdělavatel české povídky (1803—1853).

Předměty vybíral si Marek z dob pohnutých, které budily zájem již látkou. V J a r o h n ě v u z H r á d k u zachytil náboženské a politické vření doby pohusitské. M a s t i č k á ř zobrazuje boj českého národa proti neschopnému panovníkovi Jindřichu z Korutan. Z českých pokusů Scottovských té doby novelly Jana z Hvězdy, jak podpisoval svoje práce, jsou nejzdařilejší. Kněz Jan J. Marek povznesl českou povídku na nejpřednější místo původní produkce.

Práce jeho a celé řady drobných povídkářů má veliký význam, neboť snaha jejich, aby plody svými ducha národního povzbuzovali, plně se jim zdařila, protože povídky byly obecnému lidu nejpřístupnější.

VII. Nový program obrodných snah. Českým snahám obrodným vytkl nový program **J o s e f J u n g m a n n**. První své pokusy básnické uveřejnil ještě ve 3. sv. sborníku Puchmajerova (1798), s nímž důvěrně a upřímně se stýkal.

Jungmann jest hlavou mladší vrstvy spisovatelské, v němž stělesňuje se český svět novodobý. Osvícenství bylo jednostranné dílo racionalismu, zneuznávajíc osobnosti jedince i národa, nedbalo citové a mravní povahy člověka a porušovalo rovnováhu mezi duševními mohutnostmi, proto vyrostlo proti osvícenství nové hnutí myšlenkové, zdůrazňující proti rozumu cit, osobitost, křesťanství a lásku k lidu — literární směr, jenž je slovesně tlumočil, nazván romantismem. Mladá družina literátů od r. 1815 Jungmannem vedená, hledala v něm záštity a posílení a proto vybírala z něho zejména ideu národnostní. Tak připravena byla druhá doba poesie české, ve kteréž básnictví české se stalo rovnoprávnou družkou poesie národův ostatních, žijíc a cítíc s nimi a přijímajíc v sebe vše dobré, co se vyskytalo jinde. Obraz osudův a bojů počátečních zachytil Jungmann ve své Slovesnosti.

Přednášeje se svolením šlechtného biskupa **V. J. Chlumčanského** z **Přestavlk** seminaristům litoměřickým o jazyku českém, získal tu mnohé posluchače, z nichž zejména v Antonínu Markovi našel nejoddanějšího přítele a spolubratra. V úsilí o českou vědu neměl Jungmann ochotnějších spolupracovníků, jako ze řad kněžských. Tak právě zmíněný **Antonín Marek**, pozdější farář v Libuni, jenž dožil se ještě generace lumírovské (1785—1876), zbudoval české literatuře vědecké terminologii filosofickou v dílech **Umnice** (= logika 1820) a **Základní filosofie, logika a metafysika** (1844). Mnohá v jeho slov jsou dnes obecným majetkem

vzdělavců, na př. pojem, představa, obsah, názor, totožný, uskutečnění a j. Jungmann Markovi sám v dopise přiznává (6.-X. 1819) »na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná*).*«

Nesmíme prý malomyslněti proto, že neposloucháme rozkazů nepřemožitelného cara. Ze svých statků odvádíme berně cizokrajanu, ale láska naše pudí nás, abychom zůstali věrni jménu slovanskému. Markovo poslání básnické bylo od tehdejších vlastenců, mezi nimiž kolovalo, přijato s nadšením. Od jiných básníků bylo napodobováno. Úsudek Jungmannův o Markově listě poetickém: »Slzeje radostí, hluboko do paměti nebo raději do srdce jsem sobě jej vložil,« byl tehdy úsudkem obecným.

V smělém básniřském psaní Jungmannovi (1811) projevuje Marek nadání k poesii politické, obrací jím zraky vlastenců k velikému kmeni ruskému, opoře a spáse Slovanstva. Jeho verše politické tvoří myšlenkový přechod k pěvci »Slávy dcery« ke Kollárovi. Marek mistrně ovládá jazyk stejně v básních původních jako v překladech na př. proslulých ballad Schillerových. K fondu básnické mluvy české přispěl hojnými slovy, jako: ohlas, meta, tok, linouti, zloba a j.

K příteli Markovi činností básnickou a překladatelskou i nadšením slovanských, právě tak jako k učiteli svému Jungmannovi přimyká se F r. V e t e š n í k (1784—1850), vlastenecký děkan sobotecký.

První u nás, kdo zabýval se soustavně filosofií a zejména etikou a psychologií byl farář křešický V i n c e n c Z a h r a d n í k (1790—1836)**).

Počátky novověké filosofie, jak tomu ani jinak býti nemohlo, byly nepatrné, než přece tvoří nutný článek v řetězu vývoje filosofie české v XIX. století. Historicky i věcně jest velmi zajímavé, že nejstarší nepůvodní a první originální pojednání z oboru filosofie jazykem českým v XIX. věku napsali kněží.

*) Srov. prof. dr. Jakubce: Ant. Marek (1896).

***) Srov. životopis Zahradníkův od vydavatele jeho spisů prof. Čady.

Jako nejstarší a první sice novočeské pojednání filosofické, ale nepůvodní, dnes nám známé, jest úvaha z ethiky od J. L. Zieglera (1782—1846) v Hromádkových »Cís. král. povolených Vídeňských novin 1813«. První originální práce filosofické podal V. Zahradník. Cokoliv z péra Zahradníkovy vyšlo, vyznačuje se bystrostí a znalostí teorie a praxe. Význam filosofických spisů jeho nejlépe dokazuje ta okolnost, že Čada zahájil pietním vydáním jejich filosofickou biblioteku při České Akademii věd a umění a v úvodě poznamenal: přehlížejíce rozsáhlou a obsažnou činnost muže, jemuž nebylo popřáno žiti ani půl století, neubráníme se zajisté spravedlivému obdivu; ale obdiv náš spíše ještě vzroste, povážíme-li, jak v době oné, kdy odbornější literární práce české byly buď vyslovené překlady neb aspoň volnější zpracování děl německých, Zahradníkovy práce zcela jiného jsou rázu. Zahradník vědomě usiloval o práce originální, své myšlenky, aniž upadl však v extrém jen »své« výplody čtenářstvu předkládati a nestarati se o příslušnou literaturu předmětu, o němž psal. Málokdo z tehdejších tak svědomitě se připravoval k spisování jako Zahradník.

Souborem praktické filosofie, čerpané ze života, studia politického i vlastního, jsou jeho Bajky (1832). Jsou to po vzoru Lessingově stručné, dramaticky stupňované příběhy, zahracené v jasné, mravní poučení. Nejsou bajkami pro děti, nýbrž drobnými schránkami vzácné životní moudrosti pro duchy zralé a vážné.

Na sklonku života svého marně varoval Jungmanna před německou filosofií Hegelovou, k níž vlastní bohužel škodě přiklonili se nadaní filosofové kněží: křížovník Augustin Smetana a augustinián Matouš Klácel a tak sešli na scestí filosofie nevěrecké.

Veliký vliv a význam měl šlechtný kněz B e r n a r d B o l z a n o, který zastával na universitě úřad profesora náboženství, jímž studia filosofická byla doplňována. Bolzano kouzlem osobnosti své a zejména exhortami strhl k sobě cele akademickou mládež. Záhy však poznal na své osobě útisk Metternichovy diplomacie, zejména když popudil proti sobě vídeňského biskupa Jakuba Frinta, odsoudiv jeho knihu, která

byla schválena jako příručka vědy náboženské pro kandidáty filosofie. Ve Vídni přezkoumali Bolzanovy »Vzdělávací řeči« (1813) a shledali v nich závadné výroky. Thesí zvláště revoluční jevila se věta: »Přijde čas, kdy zavedeny budou ústavy, jichž nebude lze tak strašně zneužiti jako našich nynějších; čas, kdy nikdo nebude za to míti, že zasluhuje vážnosti a cti, protože on, jedinec, tolik pro sebe urval, kolik by stačilo, aby tisícové ve svých potřebách byli uspokojeni.« Ač pražský arcibiskup Chlumčanský vydal po procesu církevním o něm svědectví, že Bolzano svým smýšlením jest v pravdě pravověrný křesťan a »toho hoden, aby nemilost spravedlivého panovníka byla od něho odvrácena,« byl přece pensionován. Veršovanou obměnou toho, co s katedry i knihou hlásal Bernard Bolzano, jsou didaktické básně Boleslava Jablonského. Ze žáků a ctitelů Bolzanových v duchovenstvu českém, kteří nadšeně pracovali o povznesení národnosti české, jmenujeme aspoň nejznámější: Slámu, Kamaryta, Zahradníka, Sychru, Štulce, Náhlovského, Řezáče a j.

Jak vidno z osudu Bolzanova, politická reakce metternichovská utužovala absolutismus, neboť Bolzano, rozhodný přívrženec ústavní formy vládní, střetl se první s vrchností státní, která po pádu Napoleonově (1820) vyhlazovala z obecnstva nauky o zřízení konstitučním a přirozeném i historickém právu občanův a o svobodném myšlení a přesvědčení.

Prof. Vlček uvádí, že zejména policejní tlak hr. Sedlnického byl nesnesitelný. Moc jeho zasahovala do všech zřízení společenských, do politiky, do úřadu, školy, literatury, do listovního tajemství, do rodinného soukromí. V každé přátelské besedě spatřovali spiklé karbonáře; v každém odchylném mínění věřili demagogy; v každé kritice veřejnosti tušili revolucionáře. Knihovny předkládaly seznamy spisův, jež si profesori universitní vypůjčovali k potřebám vědeckým — vrchol všeho: v letech dvacátých na Dobrovského analogické opravě pravopisu českého lpělo podezření jako na umluveném znamení oživlých tajných loží zednářských. Naprostá, mrtvá nehybnost všeho života veřejného byla metternichovským ideálem státnického umění.

Celá literární obec česká cítí se jako jedna rodina, to možno pozorovati zejména v případech strážně, neboť český spisovatel neměl nikdy na růžích ustláno, tak na př. Jos. Kaj. Tyla, v posledních dnech šlechetně se ujali praemonstráti tepelští H u g o K a r l í k, spisovatel české mluvnice a obširných životů svatých a J o s e f F r. S m e t a n a (1801—1861) z nejpilnějších spisovatelů tehdejších, horlivý ctitel a podporovatel snah vlasteneckých. Základy hvězdářství a Fysika jsou z jeho zamilovaného oboru, na přání vlastenců napsal znamenitá díla dějepisná: *Obraz starého světa* a *Obecný dějepis občanský*, vynikající též krásným a plynným slohem.

VIII. Básnictví české pod vlivem písně lidové. Vůdčím v básnictví duchem stává se F. L. Čelakovský, jehož nejdůvěrnější a nejupřímnější přátelé jsou kněží. Byl to především farář v Klokotech **J o s e f V l a s t i m i l K a m a r y t**, (1795 až 1833), který příkladem Čelakovského psal básně. Důležitá jest jeho dvoudílná, obsažná sbírka »České národní duchovní písně« (1831—1832), krásné to doklady vroucího a poeticky vzletného náboženského citu českého lidu.

Jak vroucí bylo přátelství jejich, svědčí dopis Čelakovského 24. VI. 1820 Kamarytovi: »Tak krásně stojí naše přátelství, takové, k mé největší radosti, kořeny zapustilo, že ani hněv, ani urážka, ani která vašeň hýbajíc jím, je podvrátiti nemůže.«

Když Kamaryt záhy zemřel, Čelakovský nalézá obětavého přítele v kanovníku vyšehradském **Karlu Vinařickém**, jenž geniálního pěvce v trudných dobách jeho podporoval velmi vlídně a vydatně. Z přátelské družiny Čelakovského ještě vedle Slámy byl **F. J a r. V a c e k - K a m e n i c k ý** (1806 až 1869), děkan v Blovicích. Přátelství těchto utužilo se zejména, když Vackovi zemřela matka, jejíž smrt opěval krásnou elegií časoměrnou »U hrobu matčina« (1839).

Vacek dovedl také výborně napodobiti české písně, mnohé z jeho básní znárodněly: »U panského dvora«, »V Čechách tam já jsem zrozena«, »Kde můj je kraj, kde má je vlast« a j. Všechn vynos ze své sbírky epických básní »Besední kytice« věnoval Zdeňce, sirotku **K. Havlíčka Borovského**.

Hlubší uvědomění náboženské bylo důsledkem intenzivní práce kněžstva, které nedalo se nijak mýlití sebe větším útiskem. Kněz **A n t o n í n H a n i k ý ř**, všímaje si bedlivě každého pokroku v probouzející se nové české literatuře,

častěji litoval D ě d i c t v í s v. V á c l a v a, ústavu k pravidelnému vydávání českých knih, jesuitou Matějem Steyrem a jeho matkou Marií, r. 1669 založeného, ale r. 1773 zrušeného. Jistina tohoto Dědictví činila v XVIII. stol. 16.000 zl., když řád jezuitský byl zrušen, přejal ji komorní úřad, polovinu úroků dostával normální státní Knihosklad, za druhou polovinu opatřovány náboženské knihy.

Hanikýř položil r. 1830 z upřímné lásky k vlasti na oltář její 1000 zl., krušným sebezapřením za dlouhá léta nastřádaných, jako základní jistinu k založení D ě d i c t v í s v. J a n a N e p o m u c k é h o, na vydávání dobrých katolických knih. Pražská arcibiskupská konsistoř krásný úmysl jeho ihned ve skutek uvedla a správu svěřila do nejpovolanějších rukou kanovníka V. M. P e š i n y, který slovem i skutkem tak o dědictví se zasloužil, získav záhy na 18.000 členů, takže je vlastním duchovním zakladatelem jeho.

Básníci katoličtí kněží, většinou osobní přátelé Čelakovského, zpravidla vycházejí z »Růže stolisté«, v níž jeví se upřímné smýšlení náboženské, jsou to zejména vedle Kamarýta, Vacka, Kamenického, Bol. Jablonský, K. Vinařický a V. Štulc.

K nejhodlivějším buditelům tehdejšího smýšlení ryze katolického náleží K a r e l V i n a ř i c k ý (1803—1869), jenž měl hlavní účast při založení D ě d i c t v í s v. P r o k o p a (1860). Vedle činnosti básnické byl Vinařický horlivě činným v jazykových komisích »Maticе České«. Hlubokou vážnost získal si soustavným úsilím paedagogickým, projevujícím se od let 30. úspěšnými snahami o literaturu pro mládež*).

Vinařický, znaje český jazyk jako málokdo, odhodlal se k práci jinak nevděčné se vši láskou, které jen pravý přítel mládeže schopen jest a provedl úkol svůj velmi čestně, neboť jím vydané čítanky pro školy obecné byly vzorem i pro cizinu. Za reakce Bachovy horlivě se zastával českého školství.

R. 1828 začal vycházeti Č a s o p i s p r o k a t o l i c k é d u c h o v e n s t v o. Myšlenka tato, aby založen byl podobný

*) Srov. Jan Šafránek: Karel Alois Vinařický. Obraz jeho života a práce. V Čas. katol. duch. 1922—24.

list, jest vlastně Čelakovského, přítel jeho, Vinařický, uvedl ji ve skutek, získav pro ni vlastenecky smýšlejícího arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského z Přestavlk. V redakci vystřídala se celá řada kněží, mezi nimi kanovník V. M. Pešina, horlivý vlastenec, potomní biskup budějovický J. V. Jirsík a j. Roku 1852 však přestal vycházeti pro nedostatek kauce zákonem žádané. Když r. 1860 valná část duchovenstva po obnovení zaniklého listu upřímně toužila, odhodlal se K. Vinařický k dalšímu vydávání a redigování Časopisu katolického duchovenstva, jenž byl tak znovu mocným buditelem intelligentní schopnosti českého kněžstva, tak i smyslu církevního a zdárným vzdělavatelem vědy a literatury bohoslovecké*).

Vinařický velmi obratně redigoval tento list, takže vedle Musejníka byl nejlepším českým časopisem. Spojoval spekulativní teologii s praktickými potřebami pastoraálními. Časopis vynikal přesnou formou jazykovou a propagoval reformy školy Jungmannovy: latinku a analogický pravopis.

Při časopise spolupracoval přítel Vinařického Čelakovský velmi účinně; účastenství jeho bylo diktováno upřímným básníkovým náboženským přesvědčením, z téhož motivu vznikl i překlad jeho spisu sv. Augustina »O městě božím«. Spolupráce jeho Vinařický velice si vážil.

Při všestranné zájmu vlasteneckého kněžstva zaráží nás na první pohled, že vědám theologickým nevěnovalo se tolik pozornosti. Neblahou toho příčinou — jak důvodně vytýká Ježek — byly latinské přednášky, jak na fakultě, tak v seminářích diecesálních a neveliký počet těch, kteří přísně vědeckými studii se obírali, větší část vzdělaného duchovenstva jen k praktické teologii a k potřebám lidu přihlížela. Teprve zavedení rovnoprávnosti jazykové na ústavech středních a založení Dědictví Svato-Prokopského vyvolaly čilejší ruch v literatuře theologické.

***) Dějiny ČKD. vypisuje dr. Ant. Podlaha: »Po osmdesáti letech« (1908) v témže ČKD., roč. L.

Z á k l a d y k č e s k é k a t o l i c k é p u b l i s t i c e položil r. 1847 Blahověstem V á c l a v Š t u l c, jehož vlastenecké přesvědčení v dobách persekuce přivedlo jej i do vězení a proniklo i do jeho sbírek České luhy a Harfa Sionská.

Václav Svatopluk Štulc (1814—1887), probošt vyšehradský, v mnohém ohledu rozvinul podobnou činnost jako člen téže kapitoly, Vinařický. Kapitola vyšehradská v té době může býti hrda na své členy, vedle uvedených dlužno vzpomenouti J o s. E h r e n b e r g e r a (1815—1882) a B. M. K u l d y (1820—1903), kteří zůstanou vždy ozdobou kněží vlastenců.

Štulc mohl právem a s chloubou ukázati na svou bohatou požehnanou činnost vlasteneckou. První k nám uvedl čelné básně Mickiewieczovy.

Vrstevníkem Štulcovým byl neúmorný F r a n t. D o u c h a (1810—1884), takřka druhý Jungmann, pokud se tichého, buditeckého působení týče. Když nemohl pro písařskou křeč pravicí ovládati péro, naučil se psáti levou rukou. Jemu nebyl cizí žádný obor písemnictví. Jeho filosoficko-didaktické básně jsou plny hlubokých myšlenek a životní pravdy. Doucha horoval pro mravní a národní ušlechtilost mládeže, toužil uvésti ji v koleje dobra a ctnosti, byl předním znalcem literatur světových a mnoho z nich překládal.

Se jménem Štulcovým spjaty začátky literární činnosti V o j t ě c h a H l i n k y (1817—1904). Poprvé vystoupil 31letý kněz Hlinka do literatury novellou »Dvě svatby najednou«, v druhém ročníku Štulcova Blahověstu. Štulc přezval autora podle mladého kněze v románě vystupujícího Františkem Pravdou, kteréžto jméno pak mu zůstalo*).

Frant. Pravda jest z prvních šťastných pěstitelů vesnické povídky, svérázným epikem výtečně vypořádaného života lidového, proto jest také nejoblíbenější, nejčtenější a nejrozšířenější autor lidový. Jako život Pravdův, tak i jeho spisy prozářeny jsou dobrosrdečností a tichou pohodou.

Žítí pro blaho obecné v duchu křesťanském učil básník B o l e s l a v J a b l o n s k ý (1813—1881), praemonstrát strahovský. Jeho upřímné horování vlastenecké obráží se také

*) Srov. prof. dra Vraštila Korrespondence Štulcova Pravdovi.

ve verších. Vlček působení jeho charakterisuje jako »bolzanim v českém verši«.

Když 20. června 1884 v Mariánských Lázních neočekávaně zemřel V á c l a v B e n e š T ř e b í z s k ý, Praha a všechno české čtoucí čtenářstvo zachváčeno nejopravdovější lítostí.

Klecanský kaplan (1849—1884), byl z nejsympatičtějších českých spisovatelů, jako kněz byl vzorem, žil prostince, jako spisovatel miláčkem lidu, miláčkem lidu pro neobyčejnou vroucnost a hluboký cit svých prací; co přijal za své literární práce, to umíraje odevzdal na odměny českým spisovatelům. Jeho literární odkaz, ač po něm přišli vynikající mistři historické povídky zachoval si širokou popularitu podnes, dýše z něho vroucí láska k vlasti, nadšený obdiv bývalé slávy české hluboký smutek z utrpení lidu.

IX. Vlastenečtí kněží na Moravě rozvíjejí čilý národní ruch teprve od let třicátých. V Olomouci i v Brně přispěním štědrých dárců vznikla seminární česká knihovna. Žízňivým duším mladých vlastenců otvíraly daleké obzory časté návštěvy pražských vlastenců. Těmto snahám, jímž dostalo se podpory a ochrany samého biskupa Gindla, hned se dostalo i hlubšího obsahu; vědomí národní, které na venek projevovalo se slovanskými akademiemi, tím více mohutnělo.

Všecky tyto snahy byly jaksi ojedinělé a nedostačovaly na zakotvení a pojištění českého písemnictva na Moravě, než přece zásluhou kněží pozvolna sesílil český živel znamenitě a přes odchylný vývoj myšlenkový spojoval se s národním úsilím českým.

Probuzení slovanské na Moravě bylo velmi zdlouhavé. Ar. Denis vysvětluje tuto dlouhou malátnost sousedstvím Vídně, neuvědomělostí obyvatelstva a odporem měšťanstva, mnohem více poněmčeného než v Čechách a výslovně podotýká, že mimo kněze katolické seznam věrozvěstů, kteří na Moravě hlásali evangelium národní, je co nejkratší.

Z kněží buditelů na Moravě přední byli rodem Češi, jako: **M a t ě j J o s. S y c h r a** (1776—1830) z Ústí nad Orli., **D o m i n i k K y n s k ý** (1777—1848) ze Slaného, **F i l i p N e d ě l e** (1778—1825) z Poličky; z domácích rodáků **T o m á š F r y č a j** (1759—1839), z mladších **F r. S u š i l** (1804 až 1868), **K a r e l Š m í d e k** (1818—1878), **Fr. Š k o r p í k** (1814—1890).

Rajhradský benediktin **Ř e h o ř V o l n ý** († 1871) přesvědčen byv, že zemi může povznést jen veliká myšlenka dějinná, zdůrazňoval ve svých pracech historických pamět říše

velkomoravské a sv. Cyrilla a Methoděje jako osvoboditelů od cizáctví. Odtud pak zemi ovládá idea cyrillomethodějská, s níž veškero nábožensko-mravní podnikání se spojuje pod vedením šlechetného a věhlasného p r o f. F r. S u š i l a, jenž měl na kněžstvo mladší nesmírný vliv, jehož není hned tak brzy druhého příkladu*).

*) Viz Dra P. Vychodila: Fr. Sušil.

X. Závěrem. Končíme pohled svůj do historie našeho národního obrození, jehož přirozeným mezníkem jest rok 1848, kdy nalézají vůdčí myšlenky obrozenské, které vědecky i literárně již se vyjádřily, také výraz *p o l i t i c k ý*, aby po té nastoupena byla, především v literatuře, cesta nových ideí při spolupracovníctví nových vlivů, a za značně změněných poměrů společenských. Ocitáme se u nové kapitoly netušeného rozvoje jazyka a literatury české, kapitoly neméně zajímavé, v níž kněžstvo má také své určité zásluhy.

Pohlížíme ještě jednou zpět do doby ranních červánků národního probuzení, ke kolébce našeho obrození, k osudům a bojům o ně a dospíváme k přesvědčení, které tak krásně vyjadřuje J. Malý, zmiňuje se o účastenství a spolupráci kněžstva: »V žádném stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupců jako v duchovenstvu; čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčtetnější odběratelé knih a nejúčinnější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme, tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak se skutečně stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadních chuť ke čtení; půjčujíce jim knihy bezplatně, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich získané používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci.«

»Čeští kněží,« — píše Beneš Třebízský ve svých kázáních »Pravdou k životu«, »putovali od statku k statku, od dědiny k dědině s uzlíčkem, úzkostlivě pod paždí ukrytým, v němž bylo několik knížek na rezném papíru, aby je mezi známé rozdali.«

Na farách byly hojné knihovny; dosud nejúplnější Musejniky od prvopočátku naleznou se na leckteré faře venkovské.

Kněží »Českou Matici« takřka založili. Horlivost a obětavost duchovenstva byla věru příkladná. Jediný, chudý kněz Smidiger, jenž v Hostomicích a širém okolí tolik knih rozšířil a posléze celý svůj majetek 1200 zl. museu odkázal, získal jen sám Matici 400 údů zakládajících*). Z kněží bylo členů nejvíce, daleko přes 1000.

Vlasteneckému museu odkázalo rovněž duchovenstvo největší a nejhojnější legáty. Přítel Jungmannův, farář Ant. Marek na památku jeho zřídil při Matici České nadání pro učitele. Byla by úctyhodná statistika nadací, které kněží založili z peněz perně nastřádaných.

Kněží zřizovali čtenářské jednoty, spolky zpěvácké, pořádali zábavy a besedy, řídili přednášky a ochotně převzali na sebe tu úřad knihovníka, jinde zas regisseura a nápovědy při divadle. Tak na př. farář Arnold s V. Krolmusem a Fr. Havránkem byl původcem Měšťanské besedy (1846). Zd. Nejedlý v prvním svazku o rodičích B. Smetany přináší doklad, jak na venkově kněží pracovali o národním probuzení, nehledající při tom sebe, ani svého prospěchu, nýbrž jediné vedení vyšším zájmem: prospěti celku.

Uzavíráme těchto několik poznámek, přiznávající se, že kdybychom měli do podrobnosti uvést, jakým důležitým podnikům zvdali kněží podnět, kterým rozličným blahodárným spolkům v čele stáli, které humanitní ústavy, matice podporovali, jak vřele všeho se účastnili, co k ulevení bídy hmotné i duševní a povznesení národnosti české směřovalo, jak v občtech vlasti skrytě přinesených nalézali největší útěchu a rozkoš, nedodělali bychom se konce.

Český kněz až na malé výjimky žil s lidem a pro lid, nikdy nejsa toho žádostiv, aby veřejnost o jeho skutcích chválou plýtvala. Ani u oltáře Nejvyššího neopomenul vysílati vroucí modlitby k nebesům za požehnání a zdar svého národa.

Zapomíná se, že naše duchovenstvo katolické — dle vřelého uznání K. Havlíčka Borovského — bylo vždycky nej-

*) Havelka, Museum, (Brno, XXXVI.-1901—2).

hlavnější silou českého vlastenectví, ba může se říci bez pochybnosti, že vlastně duchovenstvo katolické bylo počátkem a zakladatelem celého našeho vlastenectví.

Za dnů našich zapomíná se na to, zapomíná se neprávem na kněze buditele, bohatýry ducha i srdce, vědění a práce, které Prozřetelnost poslala národu našemu k obřímu úkolu: obrození a tím také k pozdějšímu osvobození!

Nebýti národního obrození, nevzešel by ani památný velký den **S a m o s t a t n o s t i**, 28. říjen 1918, který otevřel nám mnoho netušené, nadšené radosti a krásné naděje v rozvoj naší Československé republiky.

Proto plni hluboké úcty skláníme se před světlou památkou našich mrtvých vlastenců, v nichž národ český ukázal světu příklady duševní spanilosti a velikosti a nedáme pohasnouti gloriole našich národních bohatýrů ducha i srdce.

P o z n á m k a.

K tématu o národním našem obrození bylo již mnoho psáno. Nejdůležitější jsou práce Vlčkovy, Jakubcovy a Hanušovy, v nichž nalezne čtenář vědecké dějiny literatury národního obrození, proto také na nich založena tato beznáročná knížka, jejíž úkol není podávati podrobná životopisná nebo knihopisná data, nýbrž prostě ukázati, že české vlastenecké kněžstvo bylo hlavním činitelem národního obrození. Proto všímá si výhradně jen kněží buditelův a spisovatelův.

Pochopení velikého hnutí obrozenského usnadňují a hlavními prameny této knížky jsou vedle dosud vydané korespondence hnutí: J a r V l č e k, Dějiny české literatury; t ý ž: První novočeská škola básnická; L i t e r a t u r a č e s k á d e v a t e n á c t é h o s t o l e t í; J a n J a k u b e c, Dějiny literatury české; A. N o v á k, Přehledné dějiny literatury české; A n t. R y b i č k a, Přední křísitelé národa českého; J a k u b M a l ý, Naše vzkříšení; A r n o š t D e n i s a J. V a n č u r a, Čechy po Bílé Hoře; F r. B í l ý, Od kolébky našeho obrození; F r. B a č k o v s k ý, Kněží katoličtí o písemnictví novočeské zasloužilí, T. G. M a s a r y k, Otázka česká; t ý ž, Naše krise; J. K a i z l, České myšlenky (odpověď na spis předešlý, srov. rovněž J. P e k a ř e: »Masarykova česká filosofie«); J. H a n u š, Počátky kritického dějezpytu v Čechách; t ý ž, Národní Museum a české obrození; t ý ž, Dobrovský a Slovensko; F. S t r e j č e k, České školy básnické 19. věku; J. H r o n e k, Kněží-buditelé národa československého; F e r d i n a n d P e r o u t k a, Jací jsme; T u m p a c h P o d l a h a, Bibliografie náboženské literatury české a jiní ve větších publikacích těchto uvedení.

O B S A H:

I. Úpadek vzdělanosti českého národa v XVIII. století	5
II. Osvícenství, josefinismus a jeho stíny	7
III. Národně-buditelský apoštolát kněží	11
IV. Začátky novodobého písemnictví českého	13
(Od Dobnera až do Dobrovského.)	
V. První novočeská škola básnická	21
(A. Jaroslav Puchmajer a jeho družina.)	
VI. Počátky novočeské prósy	26
VII. Nový program obrodných snah	29
(Jungmann a jeho družina, Marek, Zahradník, Bolzano.)	
VIII. Básnictví české pod vlivem písně lidové	34
(Hlubší uvědomění náboženské: Časopis katol. duchovenstva. — Katolická publicistika.)	
IX. Vlastenečtí kněží na Moravě	39
X. Závěrem	41
Poznámka	44

Každý čte následující knihy :

- Arcus* : Omyl života. Povídka. Kč 7'—.
- J. Š. Baar*, V temných barvách. Povídky. Kč 1'60.
- Paul Bourget*, Etapa. Román. Kč 25'—.
- S. Bouška*, Děti. Povídky. Váz. Kč 12'—.
- Dr. J. Čihák*, Lichva na soudu dějin a mravního zákona. Kč 2'—.
- A. Devoile*, Paměti venkovského faráře. Román. Kč 21'—.
- K. Dostál-Lutinov*, Duch Německa. Výbor německé lyriky. 2 Kč.
- F. Finn*, Jiří Mrštík. Příběhy amerického neposedy. Ilustrováno. Kč 16'—. Váz. Kč 24'—.
- J. Fojtík*, Jak sa strýček Grumbšř chytili do pastí. Div. hra. Kč 1'50.
- Dr. A. Fuchs*, Novinář Kč 3'50.
- J. Hais-Týnecký*, Durynk. Div. hra. Kč 4'—.
- M. Herbertová*, Láska lékařova. Román. Kč 12'—.
- P. Holý*, Jde světem láska. Vánoční hra. Kč 2'10.
- P. Holý*, Pašijové hry v Ober-Amergau. Obsah předzpěvů, zpěvů a děje. Kč 2'40.
- Hospodářský kalendář**. Zlatá kniha českých domácností. Kč 2'—, váz. Kč 6'—.
- J. F. Hruška*, Cyril. Životopis sirotka. Kč 2'—.
- J. F. Hruška*, Hořící keř. Modlitby a meditace. II. vyd. Váz. v plát. Kč 15'—, v celuloиду Kč 35'—, v kůži Kč 50'—.
- J. F. Hruška*, Jiskry z popela. Chodské bajky II. vydání. Kč 15'—.
- J. F. Hruška*. Na hýjtě. Chodské pohádky. Váz. Kč 35'—.
- A. Huonder*, U mistrových nohou. Meditace. II. sv. Kč 3'—.
- J. Chudáček*, Koroptvičky. Idylka ze života v přírodě. Kč 3'—.
- VI. Javořická*, Bez lásky. Román. V tisku.
- VI. Javořická*, Dvě růže. Román. I. díl. Kč 20'—.
- VI. Javořická*, Dvě růže. Román. II. díl. Kč 14'—.
- VI. Javořická*, Dvojj jaro. Román. Nové vyd. v tisku.
- VI. Javořická*, Na řaře. Románek. Kč 11'—.
- VI. Javořická*, Vrak rodiny Tomanovy. Román. V tisku.
- Klemens Mariánský*, Breviř eucharistický. Básně Kč 4'—.
- Fr. Komárek*, Zdrávas Maria. Promluvy k májovým pobožnostem. Kč 10'—.
- B. Konařlk-Bečvan*, Legenda. Drama. Kč 10'—.
- Dr. J. Konečný*, Duchovní zájmy dneška, Šestero konferenčních řečí. Kč 7'—.
- El. Krásnohorská*, Z poupat do květu. Verše. Kč 5'—.
- J. J. Krejčí*, V osidlech ženy. Historická povídka, Kč 2'—.
- J. Kurka*, Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecése Litomyšlská. Místopis církevní. Kč 10'—.
- J. Laušlk-B. Pečínková*, Zeleniny. Kč 3'—.

- M. Levý, Kalendář katolického duchovenstva na rok 1924.*
Část I.: Praktická Váz. Kč 15.—. Část II.: Schematismus.
V tisku.
- K. Loško, Služby Boží.* Kč 8'40.
- Dr. J. Miklík, Příručka k biblické dějepравě pro školy obec.
a občanské. I. Starý zákon.* Kč 24.—, váz. Kč 30'—.
- J. Oral, Písně* Kč 2'—.
- VI. Pittnerová, Prokleté peníze.* Román. V tisku.
- VI. Pittnerová, Ubohá Justina.* Povídka. Kč 7'—.
- J. Pospíšil, Pohádka o králi Václavu a Románě.* Satirická
báseň. Kč 6'—.
- M. Pošíková, Jiřina.* Román sirotka. Kč 10'—.
- J. Pražan, Účtujeme s Římem.* Úvaha. Kč —'70.
- J. Ptáček Paměti osady Hostivické.* Kč 5'—.
- J. Smrček, Pozdní květ,* Nové vyd. v tisku.
- J. Smrček, Zrazené srdce.* — Na rozcestí. 2 románky. Kč 10'—.
- J. Staněk, Pod Mensteinem.* — Svatba na Krumlově. Dvě
histor. povídky. Kč 10'—.
- J. Staněk, Z doby loupežných ryfířů.* Román. Kč 6'—.
- A. Šorm-Vajs, Ve jménu demokracie.* Monografie českého van-
dalství. Ilustr. obyč. vydání. Kč 15'—, skv. vyd. Kč 20'—.
- F. Šorm, Zpověď duší.* Div. hra. Kč 8'—.
- J. Švec-Blanický, Převozníkův syn.* Drama. Kč 3'—.
- F. J. Tischer, Generál Zikmund Myslík z Hyršova.* Životo-
pisný obraz. Kč 2'40.
- V. Vedral, Svátost biřmování,* Kč 1'60
- A. de Vigny, Lauretta.* Povídky. Kč 3'—.
- Ch. de Vitis, Román dělnice,* Kč 16'50.
- Dr. F. Beránek-Vonetec, Žurnalistika.* Časová úvaha. Kč —'60.
- J. Vřesnický, Cestou lopotnou.* Povídka. Kč 10'—.
- J. Vřesnický, Lesní láska.* Povídka. Kč 3'—.
- Dr. Č. Zíbrt, Hrály dudy,* Kč 6'—.
- Dr. Č. Zíbrt, Titulář,* Kč —'50.
- Dr. K. Zítka, Běžné choroby zvířat domácích a domácí
pomoc.* Kč —'40.
- F. Žák, Chléb duchovní.* Váz. Kč 6'—.

Všechny knihy zde uvedené má na skladě každé knih-
kupectví, Hlavní sklad:

Nakladatelství
Československé akciové tiskárny
v Praze I., ulice Karoliny Světlé č. 43 n.

Novinka!

Vysoce zajímavé!

Prof. Frant. Spirago:

CO SOUDÍ MNOZÍ O ANTIKRISTU.

**Dle Písma sv., ústního podání
a dle zjevení jednotlivých
hodnověrných osob.**

Lze obdržeti

v každém knihkupectví,

zejména však v

**Nakladatelství Československé
akciové fiskárny v Praze I.,
ulice Karoliny Světlé číslo 43.**